

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

Doi: 10.5281/zenodo.10850423

Araştırma Makalesi • Research Article

DÖRT GÖKTÜRK KAĞANI ile EVLENEN YI CHENG PRENSES (义成公主 YI CHENG GONGZHU) ve TÜRK-ÇİN İLİŞKİLERİNDE ROLÜ*

Yi Cheng Princess (义成公主 Yi Cheng Gongzhu), Who Married Four Gokturk Khagans and Her Role in Turkish-Chinese Relations

Selma BAŞKAN¹

Özet

599-630 yılları arasındaki Göktürk-Çin ilişkileri, her iki taraf açısından sürekli değişen ittifak ve siyasi mücadelelerle dolu bir dönemdir. Bu dönemde, Çin, Sui Hanedanlığı çatısı altında güçlü iken Göktürk Devleti ise iç çekişmelerin yanı sıra Çin'in müdahaleleri ile Doğu ve Batı Göktürkler olarak ayrılmıştır. Yaşanan iktidar ve ittifak mücadelelerinde başvurulan en önemli stratejilerden biri de "Heqin Politikası" olmuştur. Heqin politikası, devletlerin bu dönemde komşu devletlerle ilişkilerini dengede tutmak, güç kazanmak veya komşu devletteki iç karışıklığı fırsata çevirme amacıyla başvurulan evlilik anlaşmasıdır. Bu nedenle siyasi ilişkiler bu süreçte heqin politikasının bir parçası olan Sui prensesi Prenses Yi Cheng'in evlilikleri üzerinden ele alınmıştır. Prenses Yi Cheng, Göktürk topraklarına ilk olarak Tuli Kağan'a gelin olarak gönderilmiş ve ardından üç Göktürk kağanıyla da levirat² evliliği yapmıştır. İkinci evliliğini Shibi Kağan ile yapmış ve bu süreçte Sui Hanedanlığı lehine hareket etmiştir. Sui Hanedanlığında çıkan isyanların ardından Doğu Göktürk kağanı Shibi Kağan'ın askeri destek talebinde bulunan isyancılardan Li Yüan'ı desteklemesi üzerine Sui Hanedanlığı yıkılmış, Tang Hanedanlığı kurulmuştur. Prenses Yi Cheng ise İl Kağan ile evliyken Tang Hanedanlığı tarafından yapılan saldırıda öldürülmüştür. Hayatı boyunca devleti adına gönderildiği Göktürk topraklarında kendi soyundan Sui Hanedanlığını ortadan kaldıran Tang Hanedanlığı tarafından öldürülmesi Göktürk-Çin arasındaki siyasi-askeri münasebetlerde ne denli etkili olduğunun da ispatıdır.

Anahtar Kelimeler: Göktürk Devleti, Sui Hanedanlığı, Yi Cheng Prenses.

Abstract

Gokturk-Chinese relations between 599-630 were a period full of constantly changing alliances and political struggles for both sides. In this period, while China was strong under the Sui Dynasty, the Gokturk State was divided into Eastern and Western Gokturks due to internal conflicts as well as Chinese interventions. One of the most important strategies used in the power and alliance struggles was the "Heqin Policy". Heqin policy is a marriage agreement used by states in this period to balance their relations with neighboring states, to gain power or to turn the internal turmoil in the neighboring state into an opportunity. For this reason, political relations are analyzed through the marriages of the Sui princess Princess Yi Cheng, who was a part of the heqin policy in this period. Princess Yi Cheng was first sent to Gokturk lands as a bride to Tuli Khagan, and then she had a levirate marriage with three Gokturk Khagans. Her second marriage was with Shibi Khagan and she acted in favor of the Sui Dynasty in this process. After the rebellions in the Sui Dynasty, the Sui Dynasty collapsed and the Tang Dynasty was established after the Eastern Gokturk khagan Shibi Khagan supported Li Yüan, one of the rebels who requested military support. Princess Yi Cheng was killed in an attack by the Tang Dynasty while she was married to the Il Khagan. The fact that she was killed by the Tang Dynasty, which abolished the Sui Dynasty of her own lineage in the Gokturk lands where she was sent on behalf of her state throughout her life, is also proof of how effective she

* Bu makale "Heqin Politikası Kapsamında Göktürk-Çin ilişkileri (534-744)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye
baskan.selma@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1249-615X

² Levirat evliliği amcası veya ağabeyi ölen bir erkeğin, yengesiyle evlenme geleneğidir. Türklerdeki levirat evliliği ile diğer toplumlardaki "levirat" uygulamaları arasındaki fark ise erkek çocukların babaları öldükten sonra üvey anneleri ile de evlenebilmeleridir. (Altın – Kömürcü, 2021)

was in the political-military relations between Gokturk-China.

Keywords: Gokturk State, Sui Dynasty, Yi Cheng Princess.

Giriş

Çalışmanın konusu 599-630 yılları arasında Göktürk ve Çin arasındaki siyasi ilişkiler, uygulanan “Heqin Politikası” ile Göktürk topraklarına gelin gönderilen Prenses Yi Cheng’in Göktürk Devleti ve Çin siyasetindeki rolüdür. Çalışma birincil (Çin yıllıkları) ve ikincil kaynaklardan faydalanılarak yazılmıştır. Prenses Yi Cheng’in Göktürk kağanlarıyla yaptığı *dört evliliği detaylı bir şekilde kronolojik olarak ele alınmaya çalışılmıştır.*

599-630 yılları arasındaki Göktürk-Çin ilişkileri inişli çıkışlı bir dönem olmuştur. Göktürk Devleti, bu dönemde iç çekişmeler ve Çin’in müdahaleleri ile zayıflamış ve iç karışıklıklar yaşamıştır. Söz konusu olan dönemde hanedanlık Sui Hanedanlığı(581-618) ve Tang Hanedanlığı’dır(618-907). Sui Hanedanlığı, henüz Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmamış olan Göktürk Devleti’nde Doulan Kağan’a karşı kuzeydeki Tuli Kağan’ın varlığını tanımayı tercih etmiştir. Sui Hanedanlığı ilk olarak Doğu Göktürlere muhalefet olan kuzeydeki Tuli Kağan’a gelin olarak gönderdiği Prenses An Yi’nin vefat etmesi üzerine anlaşmasını Tuli Kağan ile devam ettirerek ona Prenses Yi Cheng’i göndermiştir(599) (Xu, 2004).

Batıdaki Tardu’ya ve doğudaki Doulan Kağan’a karşı Çin kendi topraklarında Tuli Kağan’ı “Qimin Kağan” olarak atamıştır(599-609). Qimin Kağan, Çin’in desteğiyle tahta çıkmıştır. Bu dönemde kuzeydeki Göktürlükler, Çin ile barışçıl ilişkiler sürdürmüştür. 599 yılında İmparator Yang, doğudaki Doulan Kağan’a saldırmış, aynı yıl Doulan Kağan kendi adamları tarafından öldürülmüştür. Qimin Kağan böylece bütün Doğu Göktürklerin lideri haline gelmiştir. Ancak on yıllık Çin’deki kağan unvanından sonra 609 yılında vefat etmiştir. Yerine oğlu Shibi Kağan geçmiş, fakat babasının aksine Sui Hanedanlığı’nın aleyhine hareket etmiştir (Hung, 2013).

Shibi Kağan (609-619) Çin’e karşı daha bağımsız bir politika izlemiştir. 615 yılında Yanmen Kuşatmasından anlaşılacağı gibi Shibi Kağan Çin’e karşı saldırgan bir tutum sergilemiş ve Çin’i yenilgiye uğratmıştır. Çin’de iç isyanların çıkmasıyla tarafların güç dengesi değişmiş, isyancılardan Li Yüan, Shibi Kağan’ın desteğiyle yeni bir dönem başlatan Tang Hanedanlığının başına geçmiştir (Liu, 2011). Shibi Kağan’ın vefatı üzerine tahta geçen Chuluo Kağan Dönemi’nde (619-620) ise Çin ile yeniden yakın ilişkiler kurulmuştur (Liu, 2011). Sui Hanedanlığı döneminde evlilik anlaşması barış ve ittifak sağlamış ancak Tang Hanedanlığı kurulduktan sonra Sui Hanedanlığına mensup Prenses Yi Cheng tarafını değiştirerek farklı şekilde tutum sergilemiştir. Öyle ki 615 yılında kuşatma öncesi Yi Cheng Prenses saldırıyı tahmin etmiş ve imparatorun yardım talep eden mektubunu alınca kuzeyde acil durum var diye kağana haber göndermiş, bu sebeple Göktürlükler kuşatmayı kaldırmıştır(Yıldırım, 15 Eylül 2022).

Doğu Göktürklerin son kağanı İl Kağan döneminde ise Göktürlükler yeniden güçlenmiş, kağanın yeğeni Tong Yabgu (618-630) o sırada evlilik teklifini imparatora elçi ile iletmiştir. Xieli Kağan, Tong Yabgu’nun Tang hanedanlığı ile evlilik yoluyla kuracağı ilişkiden tedirgin olduğu için onu öldürmekle tehdit etmiştir. Tong Yabgu endişelenerek evlilik gerçekleştirilmemiş ancak 630 yılında amcası (Xieli Kağan) tarafından öldürülmüştür. Xieli Kağan ise aynı yıl esir alınarak Tang Hanedanlığına götürülmüştür (Xu, 2004).

618-630 yılları arasındaki Göktürk-Çin ilişkileri, Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılan Göktürk Devleti’nin çöküşüne ve Tang Hanedanlığının yükselişine zemin hazırlamıştır. Bu süreçte Sui Hanedanlığının azınlık ulusları parçalama amacıyla heqin politikasına başvurduğu görülmektedir. Heqin politikası Göktürklerin komşu devletlerle ilişkilerini sağlamlaştırmada önemli bir rol oynamış ancak iktidar mücadeleleri yaşadıkları süreçte devletin aleyhine işlemiştir (Liu, 2011).

1. Heqin Politikası ve Amaçları

Heqin anlaşması aynı devletin boyları arasında veya devletlerarasında ilişkilerin uyumlu devam edebilmesi için kızlarını karşı tarafa barış simgesi olarak verdikleri eşitlikçi bir diplomatik “kardeşlik” retoriği olarak görülebilir (T. Chin, 2010). Akrabalık yoluyla barış ilk olarak M.Ö 198 yılında Han

imparatoru ile Hunlar arasında Han İmparatorluğu'nun askeri gücünün yetmediği zaman bir strateji olarak başvurulan çözüm yolu olmuştur (Dillon, 2016).

Batı Han Hanedanlığı ve Hunlar heqin stratejisini ilişkilerinde devam ettirmiş, Çin hanedanlıkları ise azınlıklara karşı çözüm yolu olarak görmüştür. Yapılan heqin anlaşmaları her iki devletin de menfaatine göre barışçıl bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır (cnki, "Tang Hanedanlığı Evlilik Araştırması唐代和亲研究Táng dài héqīn yánjiū"(Erişim 3 Temmuz 2021).

Türk tarihçilerinden Onat da bu tarz anlaşmaların M.Ö. 7. yüzyılda, hatta daha önceki dönemlerde olduğunu belirtmektedir. Nitekim o yıllarda, Çin'deki feodal yönetimin, komşularına karşı güç kazanmak amacıyla yabancı prenseslerle evlilik anlaşmaları uyguladıkları, kızlarını ve kız kardeşlerini göçebe boyların idarecilerine vermiş oldukları anlaşılmaktadır. Onat'a göre en önemli sebep, göçebe boyların yardım ve desteğine kavuşmaktır (Onat, 1992).

Heqin politikasını tarih boyunca hangi şartlarda, neden uygulandığını araştıran tarihçi Cui Ming De, anlaşmaları sınır güvenliği sağlama, askeri ittifak, *azınlık ulusları parçalama*, askeri yardım karşılığında yapılan ilişkileri güçlendirme, ittifakları sağlam tutma ve benzeri siyasi ittifak amaçlarıyla yapılan heqin anlaşması olarak yedi sınıfa ayırmıştır (Ming De, 2007).

Yapılan anlaşmalar arasında sınır güvenliğini koruma, barış yolunu seçme, askeri ittifak ve galibiyet amacıyla azınlık ulusları parçalamak için yapılan heqin anlaşması Göktürkler döneminde yapılan heqin anlaşmaları arasındadır.

Askeri ittifak amacıyla yapılan evliliklere bakıldığında genellikle güçlü devletin diğer güçlü tarafla ittifak kurup zayıf tarafa karşı yaptığı evliliklerdir. Buna örnek olarak Kuzey Zhou ve Kuzey Qi'nin askeri ittifak amacıyla yaptığı heqin politikası çözüm yolu olarak görülebilir.

Heqin politikasının Türkler ve Ruan ruanlar Kuzey Zhou ile Kuzey Qi arasında geçen siyasi mücadelede de etkisi görülmüştür. Kuzey Zhou hanedanı heqin anlaşması amacıyla Göktürklerle ittifak yapmayı doğru bulurken, Kuzey Qi ise heqin anlaşmasıyla Ruan ruanlarla ittifak yapmayı kabul etmiştir (Ming De, 2005). Göktürklerin güçlü olduğu süreçte Kuzey Zhou Devleti'nin Göktürklerle askeri ittifak kurma düşüncesine olumlu bakması olağandır. Diğer taraftan Göktürklerin evlilik teklifini küçümseyerek geri çeviren Ruan ruanlar kendi menfaatine başka bir ittifak yoluna girmiştir.

Azınlık ulusları parçalamak amacıyla yapılan heqin anlaşması Çin tarafından Göktürkler döneminde uygulanmıştır. Sui Wendi, Yangdi, Tang Taizong dönemlerinde uygulanan heqin anlaşmaları Göktürk kağanlıklarını içten bölme amacı taşımıştır.

Tarihi dönemlerin heqin politikası özelliklerine değinen Cui Mingde, Sui-Tang Hanedanlıkları dönemindeki heqin politikasına dair prenseslerin her iki taraf için de belirgin bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Hun ve Batı Han Hanedanlığı arasında yapılan evliliklerin amacı daha çok Hunlara karşı sınırları güvence altına almak olurken Han ile Wusun arasındaki evliliğin amacı Wusun ile yakın dost olma ve Hunlara karşı güç kazanmak için askeri ittifak kurmak olmuştur. Batı Han Hanedanlığı, Wei, Jin, Güney ve Kuzey Hanedanları, Song Yuan, Ming ve Qing Hanedanlarındaki tek amaçlı evlilikle karşılaştırıldığında, Sui ve Tang Hanedanlarındaki evliliğin amacı karmaşıklığı ve çeşitliliğiyle farklıdır (Ming De, 2005).

Azınlık ulusları parçalama amacı yukarıda bahsi geçen Çin'in Tuli Kağan ile Doulan Kağan'ın anlaşmazlığını kullanmasıyla kendini göstermiştir. Öyle ki kendisi yerine batıda olan Tuli Kağan'a Anyi Prenses'in gelin olarak verilmesi Doulan Kağan'ı kızdırmış, bu sebeple Çin'e olan vergi ve haraçlarını kesmiş ve Tuli Kağan'a saldırmıştır. Bu şekilde Çin imparatoru Sui Wen Di gayesine ulaşmıştır (Liu, 2011).

Evlendirilen Çinli kadınların statüsü ile ilgili olarak, Han dönemi, başlangıçta prenseslerin bozkıra gönderildiği, daha sonra Hunların daha barışçı olduğu zamanlarda daha az sayıda Çinli kadınların nişanlandığı görülmüştür. Tang döneminde ise tersine dönme eğilimi yaşanmış, Tibetliler ve Uygurlar, Tang Hanedanlığından sonraki yıllarda gerçek imparator kızları isteyerek evlilik talebinde bulunmuştur (chinaknowledge, "*heqin* 和親, interstate alliance by marriage" (Erişim 04 Nisan 2021). Heqin anlaşmalarında taraflar arasında eşitlikçi bir ilişki vardır; prenses veren tarafın statüsü, prenses alan tarafın statüsünden daha düşük değildir. Heqin anlaşmaları, akrabalık bağları kurarak barışı ve istikrarı sağlamayı ayrıca savaşın önlenmesi ve iki devlet açısından dostluk ilişkisinin kurulmasını amaçlamaktadır.

2. Göktürk-Çin İlişkileri (599-630)

599-630 yılları arasında Göktürk-Çin ilişkilerine bakıldığında Göktürk Devletinin Çin'e karşı politikasında sürekli değişiklikler görülmüştür. Evliliğin yapıldığı yıllar Göktürklerin, Fetret Dönemine girmeden önceki Doğu ve Batı Göktürkler olarak ayrıldığı dahası kuzeydeki kağanla iç mücadelesinin devam ettiği yıllardır.

O yılların başında (598-599) Doğu Göktürk kağanı Doulan Kağan, kuzeye karşı batıdaki Dianjue (Datou, Tardu) Kağan ile 598 yılında ittifak kurmuştur. Kuzeydeki Tuli Kağan oğullarını, kardeşlerini ve kuzenlerini öldüren müttefik kağanlardan Sui Hanedanlığına sığınmıştır. Bu duruma imparator çok memnun kalmıştır. Doğu Göktürk Devleti'nin gücünden dolayı Çin, tarafını kendisine sığınan kuzeydeki Tuli Kağan'a çevirip onu "Qimin Kağan" olarak ilan etmiştir(599-609).

599 yılında İmparator Yang, doğudaki Doulan Kağan'a saldırmış, aynı yıl Doulan Kağan kendi adamları tarafından öldürülmüştür. Qimin Kağan böylece bütün Doğu Göktürklerin lideri haline gelmiştir. Ancak on yıllık Çin'deki kağan unvanından sonra Qimin Kağan 609 yılında vefat etmiştir. Yerine oğlu Shibi Kağan geçmiş, babasının aksine Sui Hanedanlığının aleyhine hareket etmiştir(Hung, 2013).

Doulan Kağan'ın ölümünden sonra devletteki bu boşluktan faydalanan ve kendisini Göktürklerin kağanı ilan eden batıdaki Dianjue'nin tek kağan olacağı endişesiyle Çin imparatoru, kendisine sığınan Qimin Kağan'ı kullanmıştır. Bu durumda Göktürk kağanları arasında çıkan mücadele artık Çin tarafından müdahale edilmesine gerek kalmayan bir hal almıştır.

Bu sırada batıdaki Tardu 598'de İmparator Maurice'e yedi ırkın hâkimi olduğunu bildiren mağrurane bir mektup yazmasına rağmen 603 yılında Töleslerin isyanına karşı koyamamış ve tarihten silinmiştir (Chavannes, 2007). Bu önemli gelişmelerin ardından Dianjue kendisini Bilge Kağan (*Büjiā Kèhán 步迦可汗*) olarak Göktürklerin kağanı ilan etmiştir. Göktürk Devleti bir çıkmaza girmiş, bunu fırsat olarak gören İmparator, elçisini orduyla Suozhou'dan, Dianjue'ye saldırması için göndermiştir. Shi Wan Sui, Dajin Dağı'nda (*Dàjīn Shān 大斤山*) Dianjue ile karşılaşmış, fakat düşman geri çekilince Dianjue de geri çekilmiştir (Xu, 2004). O tarihlerde batıda tahta Chulo Kağan geçmiştir, öyle ki Nili'nin³ oğlu olan Chulo Kağan, Dianjue Kağan'ın torunudur. Hükümdarlığı süresince bilgi bulunmayan Nili Kağan vefat ettiğinde oğlu Daman (*達漫*), Chulo Kağan (*Chuluo Kehan 處羅可汗*) unvanıyla tahta geçmiştir (603) (Erkoç, 2016).

Çin hâkimiyetinde olan Qimin Kağan'ın vefatından 5 yıl önce ise Çin'de taht değişikliği yaşanmıştır(604). Yazları batıdaki saraya Renshou'ya giden Sui imparatoru Wen Di, çıkacağı yolculuk için tehlikeli olduğunu söyleyen büyücü Zhangqiu Taiyi'yi hapse attırmış ve yolculuğa çıkmıştır. Yokluğunda devlet işlerini son ayrıntısına kadar Yang Di'ye emanet etmiştir. 604 yılının dördüncü ayında ağır bir şekilde hastalandı. Yedinci ayda gözyaşları içinde yatağında yatarken bakanlarıyla vedalaştı ve Zhangqiu'yu serbest bırakmalarını emretti. Yang Di, babası ölmek üzereyken bütün ihtimallere kendisini hazırlayarak babasının gözü kulağı olan eski müttefiki Yang Su'yu görevlendirdi. Yang Su durumu ona gizlice rapor etti ancak yanlışlıkla raporu babası Wen Di'ye gönderdi. Wen Di okuduktan sonra sinirlendi ve veliaht prens başkente babasına katılmak üzere çağrıldı. Babası Yang Di'nin veliaht prensliğini ağabeyine devretmek istese de o esnada şüpheli şekilde vefat etmiştir. 604 yılında babası yerine geçen Yang Di'nin tutumu babasından farklıydı, Qimin'e abartılı hediyeler sundu ve Qimin bağlılığıyla ona karşılık verdi. 609 yılında ölene kadar Qimin ona sadık kaldı. Ölümünden sonra yerine Qimin'in oğlu Shibi geçti, ölen babasının eşi olan Sui prensesi ile evlenme talebinde bulundu (Xiong, 2006). Shibi Kağan cephesinde evlilik talebi söz konusuken o sırada imparator Yang, batıdaki kağanları birbirine karşı kullanmayı amaçlamıştır.

"611 yılında Tuyuhunlar üzerine sefere hazırlanan İmparator, Chulo Kağan'dan istediği desteği devlet adamlarının itirazından dolayı alamayınca Tardu'nun torunu olan Shegui'ye yakınlaşma kararı almıştır. Shegui batıyı şadlık rütbesiyle idare ediyordu,

³ Abo Kağan 587 yılında Bağa Kağan tarafından mağlup edilip esir edilmesi üzerine, devlet büyükleri Yangsu Tigin'in oğlunu Nili Kağan unvanıyla tahta çıkarmışlardır (Erkoç, 2016).

daha önce evlilik teklifi dikkate alınmayan Chulo, Shegui'yi mağlup ettiği takdirde evlilik talebinin gerçekleşeceği Çin tarafından belirtildi. Bunu duyan Shegui, Chulo'ya saldırmıştır ve kaçmaya çalışan Chulo saklandığı yerden Pei Ju⁴ ile gelen Çinli annesinin ikna etmesi sonucu Çin'e gitmiştir. Çin imparatoru ona çok iyi davranmıştır, 613 yılında Korelilere karşı birlikte zafer kazanmıştır.”(Taşağıl, 2014).

615 yılı Ağustos ayında imparator Yang, Çin'in kuzeyi Çin Seddi'ne keşfe çıkmıştı, bunu duyan Shibi Kağan üç yüz bin süvari ile ansızın saldırdı. İmparator Yanmen şehrine geri çekildi; Shibi şehri kuşattı. Kırk bir şehrin otuz dokuzu Göktürklerin eline geçti. Göktürkler tarafından atılan ok imparatorun sağ tarafına isabet etti, imparator erkek torununa sarıldı; birlikte ağladılar. Onu kurtarmak için imparator emriyle bütün Çin ordusu Yanmen şehrine çağrıldı. O sırada imparator altmış yaşındaydı, General Yun Ding Xing komutasında olan orduya katılmıştı (Hung, 2013).

İmparatorun bu durumu tıpkı 800 yıl önce Mete tarafından kuşatılan Çin imparatorunun durumuna benzerdir fakat Çin prensesin desteğini alarak bu durumdan kurtulmuştur. Öyle ki kumandan Li Shihmin büyük bir takviye kitası geliyormuş gibi yaparak göstermiş, Türklerin yanındaki Çinli prenses Türkleri başka bir boy tarafından taarruza uğramış gibi gösterdi böylece Shibi muhasarayı kaldırmıştır. Başlangıçta imparatoru koruyan ve ona her istediğini yaptıran bürokratik kesim bu durumdan sonra ondan ayrılmıştır. Türkler tarafından hezimetten sonra 615'ten itibaren Çin'de isyanlar başlamıştır. İmparator hükümeti daha emniyetli bulunduğu güneyde bırakmış fakat orada başları Yuwen ailesi Tuobolarından olan suikastçılar tarafından 618 yılında öldürülmüştür. Sonrasında her yerde ufak devletler teşekkül etmeye başlamış ve Çin sayısız ufak devletlere ayrılmıştır (Eberhard,2019). Bu durumda bahsi geçen Yuwen ailesi yıllar önce onları mağlup edip Suileri kuran Çin'den intikamını almıştır.

Wen Di'nin oğlu ve vârisi imparator Yang tarihin hırslı, zalim, bencil, insanlara acı çekirmede tarihin en katı yöneticilerinden biri olmuştur. Babasının yerine geçtikten sonra yaptığı ilk şey başkenti Luoyang'a inşa ettirmek olmuştur. İşçiler muhteşem saraylar inşa etmek için zorunlu olarak çalıştırılmış, projenin tamamı baskı altında bir yılda bitmiştir ancak her on işçiden dördü ağır çalışma koşulları nedeniyle ölmüştür. Başkent projesi biter bitmez imparator daha hırslı bir şekilde Çin'in güneyini kuzeyine bağlayacak kanalı (Grand Kanalı) kazdırmaya başlamış, üç milyondan fazla işçi bu kanalın yapımında çalışmaya zorlanmış; yeterince erkek olmayınca kadınlar da işçi olarak alınmıştır. Altı yıllık yapım sürecinde Bahse konu kötü şartlardan dolayı neredeyse yarısı hayatını kaybetmiştir (Tang, 2017).

İmparatorun Yanmen'de esir düşmesiyle zayıflayan otoritesi generallerinden biri tarafından öldürülmesine sebep olmuştur. Böylece her şey yeniden tersine dönmüş ve Shibi Kağan ile yükselişe geçen Göktürkler, Çin'in tekrar isyanlarla karışmasından faydalanmıştır. Bu isyancılar arasında Li Yüan de vardır; o sırada Li Yüan, elçi göndererek Shibi Kağan'dan destek talep etmiş, Shibi Kağan ise bin at ve ordusunu desteklemek, başkenti (*Chang an*) ele geçirilmesinde yardım etmek için iki bin atlı göndermiştir (Liu, 2011). Li Yüan ve oğlu Li Shimin, Sui hanedanına son vermek için destekleyerek tahta çıkardığı kişiyi sonrasında Li Yüan adına tahttan inmesini sağlayarak Sui Hanedanlığına son vermiştir (12 Haziran 618). Böylelikle Li Yüan, Tang Hanedanının kurucusu olarak kabul edilmiştir (Chavannes, 2007). Daha önce Göktürk-Çin tarihinde yaşanan ittifak sahnesi bu defa roller değişerek yaşanmıştır; Çin'den yardım talep eden Göktürk kağanı Tardu yerine Çin tarafında imparatora muhalif Li Yüan yardım talebinde bulunmaktaydı. Shibi Kağan da Çin ile aynı politikayı izleyip yardım talebini karşılamış ancak bu destek Çin tarihinde dönüm noktası olmuştur ve böylelikle 618 yılında Çin'e altın çağını yaşatacak olan Tang Hanedanlığı kurulmuştur.

Chulo Kağan'la anlaşmazlık yaşayan Doğu Göktürk kağanı Shibi Kağan, yeni kurulan Tang Hanedanı'na Chulo Kağan'ın öldürülmesi amacıyla baskı yapmaya başlamıştır. Shibi Kağan'ın gücünden dolayı baskılarına dayanamayan Tang imparatoru, 619'da Chulo Kağan'ı sarayda Shibi Kağan'ın elçilerine teslim etme durumunda kalmıştır. Chulo Kağan⁵ sarayda bu elçiler tarafından idam edilmiştir (Erkoç, 2016).

⁴ Pei Ju 裴矩 (548-627) Sui Devleti'nde üst düzey memurdu. Dedesi Ta, Tabgaç Wei Devleti'nde imparatorluk sekreteri, babası Nezhi ise Qi Devleti'nde veliaht sekreteri idi. Pei Ju, zorluklar içinde tek başına yetişmiş, iyi bir eğitim alarak büyümüştür (Yıldırım, 2019).

⁵ Burada bahsi geçen Chulo Kağan (619-620) Qimin Kağan'ın batıdaki oğludur. Daha önceki yıllarda 587-588 yılları arasında tahta geçen ve bazı kaynaklarda Chulo Kağan unvanıyla ifade edilen Baga Kağan ile karıştırılmamalıdır. Ayrıca sonraki yıllarda da Tardu'nun torunu olan Nili Kağan'ın oğlu Daman da Chulo Kağan (604-611) unvanıyla batıda tahta geçmiştir.

619 yılının Şubat ayında Shibi Kağan başında bulunduğu askerleriyle Sarı Nehri geçerek Xiazhou'ya ulaşmış ve Taiyüan'e saldırmayı planlarken o ay vefat etmiştir. Shibi Kağan'ın vefatından sonra oğlu Shénbōmì (什鉢宓) yaşının küçük olması sebebiyle babasının tahtını devralamamış; bu yüzden Nibu Şad (Nibù Shè 泥步设) unvanıyla Youzhou'nun kuzeyindeki doğu bölgesini yönetmesi amacıyla gönderilmiştir. Bu durumda tahta Shibi Kağan'ın kardeşi olan İlteber Şad, Chuluo Kağan (Chūluó Kèhán 處羅可汗) unvanıyla çıkmıştır. Kağanın vefatını bildirmesi için elçisini imparatorluğa göndermiş, bunun üzerine imparator Gaozu üç gün yas ilan etmiştir. Devlet adamlarını baş sağlığı dilemeleri için Türk elçilerinin kaldığı misafirhaneye göndermiş, ayrıca başka bir elçisini de başsağlığı dilemesi için otuz bin parça ipek ile Göktürk topraklarına göndermiştir. 620 yılının 6. ayında Chuluo Kağan, Bingzhou'ya ulaşmış ve onu Ordu sorumlusu Lìzhòng Wén (李仲文) hediyelerle karşılamıştır. Chuluo Kağan Bing şehrinde üç gün kalarak güzel, evli kadınların çoğunu giderken yanında götürmüştür; ordu sorumlusu buna engel olamamıştır. Çok geçmeden Chuluo Kağan vefat etmiştir (Xu, 2004).

Chuluo Kağan imparator tarafındaydı, öyle ki yakın çevresi ölümünden önce imparator adına Bingzhou'yu fethetmeyi düşünen kağana kâhin kötü şeyler bildirdiğinden fetihten vazgeçmesini tavsiye etti. Chuluo Kağan: “Ölmüş olan babam devletini kaybettiğinde Suilerin desteğiyle varlığını devam ettirebildi. Bu durumu hatırlamazsak, bizim için uğursuzluk olacaktır. Kehanet olumlu değilse, bu acaba tanrıların bilgisiz olduğu anlamına mı geliyor? Kararı ben vermek istiyorum!” demiştir. Üç gün gökyüzünden kan⁶ yağdı, sonunda Chuluo hastalanınca prenses ona toz yutturdu fakat çok geçmeden bezeler çıkararak vefat etti (Liu, 2004).

Chuluo Kağan'ın vefatından sonra Prenses Yi Cheng, Chuluo Kağan'ın oğlu Aoshe Şad'ın çirkin ve güçsüz bulmasından dolayı tahta çıkmasını istememiştir. Bu sebeple Chuluo'nun kardeşi Duōbì (咄苾苾) ‘Xieli Kağan (620-630) (Xièlì Kèhán 頡利可汗)⁷ unvanıyla tahta geçmiştir. Xieli Kağan, Qimin Kağan'ın üçüncü oğluydu, öncesinde Bağatur Şad unvanıyla ve göçebe halkıyla Wüyuan'ın (五原) kuzeyindeydi (Xu, 2004). Doğu Göktürk kağanı İl Kağan döneminde Göktürkler yeniden güçlenmiştir, Batı cephesinde babası Shegui yerine geçen Tong Yabgu (618-630) ise 622 yılının kış aylarında doğudaki İl Kağan'a karşı büyük bir ordu çıkarmak üzereyken bunu duyan İl Kağan, çok korktuğu için aynı zamanda Tong Yabgu ile barış isteyerek savaşmaktan kaçınmıştır. Tong Yabgu daha güçlenmek amacıyla o sırada evlilik teklifini imparatora elçi ile iletmıştır (Xu, 2004).

İmparator Gaozu, Doğu Türklerine yönelik bir taviz politikası izlerken, Batı Türklerini müttefik yapmaya çalışmıştır. Xieli, Batı Türklerinin imparatorla işbirliği yapma anlaşmasını duyduğunda, batılı rakipleriyle çabucak barışmış ve böylece Batı Türklerinin planlarını uygulamasını engellemiştir. Ancak Tardu'nun 625 yılında gönderdiği heyet Tang'a bağlılığını iletmış ve Batı Bölgelerindeki ünlü Sui uzmanı Pei Ju'nün tavsiyesi üzerine batıdan gelen evlilik ittifakı talebini Tang imparatoru Gaozu kabul etmiştir. Bu durum Doğu Türkleri tarafından askeri bir tehdit olarak görülecek ve onlar için caydırıcı olacaktır (Pan, 1997).

627 yılında Tang lehine Doğu ve Batı Türklerinin gücü çöküşe geçmeye başlamıştır; o yıl İl Kağan, Tang imparatoru ile Tong Yabgu'nun heqin anlaşması yapmalarından rahatsız olmuş ve defalarca saldırı amacıyla asker göndermiştir. Tong Yabgu'nun Tang hanedanlığı ile evlilik anlaşması yapması durumunda kendi topraklarından geçeceğini belirterek tehdit etmiş bunun üzerine Tong Yabgu endişelenerek evliliği gerçekleştirilmemiştir. Daha sonra 630 yılında Tong Yabgu amcası tarafından öldürülmüştür (Xu, 2004). O yıllarda doğal felaketler, içten sarsılma yaşayan kağanlığın ekonomik ve siyasî yapısına derinden darbeler indirerek İl Kağan'ın hükümdarlığını sürdürmesini imkânsız hale getirmiştir. İl Kağan kendi saltanatını kurtarmak amacıyla çözüm bulmaya çalışmış ve imparatorluğa elçisini göndererek kendisinin imparatorun vassalı olduğunu bildirmiştir (Erkoç, 2015).

⁶ Burada bahsi geçen “kan yağdı.” cümlesinde geçen “血xuè” kelimesi gerçek anlamında kullanılmıştır, ancak benzetme olarak kullanılmış olma ihtimali vardır. Orijinal için bkz 会天雨血三日，公主婢以五石，俄直发死 Hui tiān yǔ xuè sān rì, gōngzhǔ ěr yǐ wǔ shí, é jū fā sǐ. Erişim 13.02.2024. <http://guoxue123.com/shibu/0101/00xts/227.htm>

⁷Xieli Kağan, doğu Göktürklerin son kağanıdır(621-630). Türkçe kaynaklarda İl Kağan olarak geçmektedir; fakat çalışmada Çin kaynaklarında kullanılan “Xieli Kağan” ismi kullanılmıştır.

Zhenguan 4. yılda (630 yılı) General Lǐ Qīng (李清) Göktürklerin Ding Xiang şehrine saldırmış, Xieli Kağan korkarak Demir Dağı'na geçerek savunmaya geçmiştir ve hanedanlığa elçisini gönderip hatasını kabul ederek bütün sınır bölgelerinin hâkimiyetinin Çinlilere bağlı olmasını istemiştir. Düşman ordusunu yaklaşık on beş li⁸ yakınındayken ark etmiştir, ordunun gücünden çekinerek kaçmış, bu sebeple ordunun çoğunluğu yenilmiştir. Li Qing Göktürk halkının sayıca on binden fazlasını öldürmüş, yüz binden fazla kadın ve erkeği esir almıştır. Xieli Kağan yaklaşık yaklaşık 576 kilometre koşan atıyla Tuyuhunlara kaçmak üzereyken batı yolunda olan ordu sorumlusu Zhāng Bǎoxiāng Xieli Kağan'ı esir düşürerek imparatorluğa götürmüştür (Xu, 2004).

Çin yıllıklarına göre Xieli Kağan çok üzgündü, ailesiyle şarkılar söyleyip ağlıyordu. Xieli Kağan'ı zamanla güçsüz bulan imparator, kağanın kendi doğasından farklı bir yerde yaşamasını istemeyerek daha önce ava çıkmasına izin verdiği çok sayıda geyik bulunan Guózhōu'ya onu vali olarak atamıştır. Xieli Kağan ise teklifi başta kabul etmemesine rağmen sonra sağ muhafız alayı generali görevini kabul ettiği için kendisine arazi verilmiştir. Zhenguan 8.yılda (634 yılı) Xieli Kağan vefat etmiştir (Xu, 2004).

3. Prenses Yi Cheng ve İlk Evliliği

Prenses Yi Cheng'in ilk evliliği Sui imparatorunun Tuli Kağan'a gelin olarak göndermiş olduğu Prenses Anyi'nin vefatından sonra hanedanlık ailesinden onu göndermesiyle devam eden heqin politikasıyla yapılmıştır. Prenses Yi Cheng'in evliliği Prenses Anyi'nin evlilik sürecinden siyasi açıdan benzer rol üstlenmiştir.

Çin yıllıklarından edinilen bilgiye göre, Prenses Anyi'nin ölümü üzerine imparator Qimin Kağan'a kendi soyundan Yi Cheng Prensesi eş olarak vererek heqin politikasına aynı kağan ile devam etmiştir (599). Bu dönem Göktürk boylarından Qimin Kağan'a tabii olanların sayısı oldukça çoktur (Xu, 2004).

Şekil 1: Sui Hanedanlığı Yi Cheng Prenses ile Göktürklerin evlilik anlaşması

Kaynak: “突厥人图腾崇拜和文化习俗”, (Erişim Tarihi 25.02.2022),
<https://baijiahao.baidu.com/s?id=1663387445141593740&wfr=spider&for=pc>

⁸ “里” uzunluk ölçü birimi beş yüz metreyi ifade etmektedir, 15 li ise, yedi bin beş yüz metre yani 7,5 km'dir. Erişim 13.02.2024
<https://baike.baidu.com/item/%E4%B8%80%E9%87%8C/6572891>

Bu durumda Qimin Kağan'ın boyunun kalabalıklaşması Çin imparatorunu tedirgin etmiştir. Bunun üzerine Göktürk topraklarına gönderdiği Zhangsun Sheng imparatora: "Rangan (Qimin Kağan) boyuna geri dönenler halk için faydalıdır. Çin Seddi'nin içinde olmalarına rağmen Yongyulu (Doulan Kağan) tarafından sürekli saldırıya uğruyorlar ve barış içinde yaşayamazlar. Onları Wuyuan'e taşıyalım, Xia ve Sheng valilikleri arasındaki yere nehrin doğusundan batısına ve kuzeyden güneye dört yüz li uzunluğunda yatay bir kanal kazılır, orada hayvanlarını otlatmaları sağlanır." demiştir wikisource, "資治通鑑/卷178 Zizhi Tongjian/Sayı 178" (Erişim 14 Şubat 2022). İmparator bu öneriyi onaylamış ve bu bölge Qimin Kağan'a otlak olarak verilmiştir. İmparatorun elçi ile olan diyaloguna bakılacak olursa prenses ile gelen heyetteki elçinin heqin politikasında casus olarak Çin tarafından kullanıldığı söylenebilir. Doğu Göktürk kağanı olarak imparator tarafından tanınan kağan bulunduğu konumu, içinde bulunduğu vaziyeti imparatora borçludur, kağanın minnet duygusu her ne kadar kendisini imparatora bağlı kılsa da devletinde tek hâkim kendisi olduğundan Çin'den bağımsız hareket edebilme ihtimali her zaman var olmuştur, Göktürklerin tabiatını bilen imparator bu sebeple tedbirler de almıştır.

Sui yıllığında verilen bilgiye göre aynı yıllarda (599-600) doğudaki Yongyulu (Doulan Kağan) kendi boyundan biri tarafından öldürülmüştür, bunun üzerine batıdaki Datou Kağan kendisini Bilge Kağan olarak ilan etmiştir. Kağanın ülkesi büyük bir karmaşaya sürüklenmiş, imparator ona saldırma emri vermiştir (Xu, 2004).

Gelişen bu olayların ardından Daye üçüncü yılında (607 yılı) Yulin'e giden imparatoru karşılamak için Qimin Kağan ve Prenses Yi Cheng ziyarette bulunmuş, kağan imparatora üç bin at sunmuştur, buna çok memnun olan imparator kağana on iki bin parça çeşitli renkte ipek hediye etmiştir. Qimin Kağan mektubunu iletmış, mektubunda imparatorun ona merhamet ettiğini, Prenses An Yi'yi ona eş olarak verdiğini, erkek kardeşleri onu kıskanıp öldürmek istediklerinde imparatora sığındığını ve imparatorun ona merhamet edip hayatını kurtararak onu Büyük Kağan ilan ettiğini, şimdiki imparatorun ise onu ve Göktürk halkını beslediğini dile getirmiştir. Mektubunda Çinliler gibi giyinme isteğinde bulunmuştur. İmparator bu isteğine onay vermeyerek ferman yayınlamıştır, önceki imparatorluklarda barbarlar ile Çinlilerin adetlerinin farklı olduğunu, kiminin saçları kazınmış kiminin dövmesi olduğunu, kimileri keçe ve kürk giydiğini, otlardan giysiler giydiğini dile getirmiştir. Kuzeydekiler çadırlarda yaşar, deri giyer, saçlarını örer, farklı giysilerin farklı topraklarda yaşayan insanları tanımlayan bir simge olduğunu belirtmiştir (Xu, 2004). Öyle ki Qimin Kağan'ın Çin'den talep ettiği istekleri kültürel olarak da tamamen teslimiyeti kabul ettiğini göstermektedir.

İmparator, Qimin Kağan'ın prensesle onu ziyareti üzerine kağanın çadırına gitmiş, daha sonra prensesin çadırına da giderek onunla ilgilenmiştir, kağan diz çökerek imparatoru selamlamıştır. İmparator çok mutlu olmuştur wikisource, "資治通鑑/卷178 Zizhi Tongjian/Sayı 180" (Erişim 15 Şubat 2022). Çin yıllıklarından da anlaşılacağı üzere Göktürklerin Prenses An Yi ve Yi Cheng ile yaptığı iki evlilik Tuli Kağan'a bağlı olan Göktürklerin bizzat Çin'in tam hâkimiyetine girmesine vesile olarak görülebilir. İşbara Kağan'ın aksine Qimin Kağan mektubunda kendisinin imparator tarafından beslendiği, kendi soyundan olan kardeşlerine karşı imparatora sığındığını dile getirmiştir. İşbara Kağan karşı karşıya kaldığı siyasi ve ekonomik güçlükler, çatışmalar dolayısıyla istemese dahi bazı şeyleri kabul etmek zorunda kalırken Qimin Kağan'ın içinde bulunduğu koşullar üzerinden her şeyi kendi isteğiyle kabul ettiği görülmektedir. Qimin Kağan evliliklerden dolayı da tamamen güçsüzleşmiş, iç karışıklıktan dolayı tam anlamıyla Çin'e bağlanmak istemiştir. Hem kültürel hem sosyal açıdan giyim tarzıyla dahi Çin'e benzemeyi kabul ettiği görülmektedir. Fakat bu talebin Çin tarafından reddedildiği Göktürklerin kendilerinden ayrı barbar bir boy olarak kabul edildiği, bir olmayı kabul etmediklerini görmekteyiz; bu vaziyetin en önemli sebeplerinden biri de Göktürklerin Çin için bir tehdit unsuru olarak var olmaları ve her an bağımsızlık isteklerinin söz konusu olmasıdır. İmparatorun Göktürklerin kültürel kodlarının kolay kolay çözülemeyeceği düşüncesinden kaynaklanabileceği de diğer bir unsurdur. Zira imparatorun bu kararındaki haklılığı aşağıda bahsi geçen Qimin Kağan'dan sonra yerine geçen oğlu Shibi Kağan'ın tavrı ile ispatlanmış bulunmaktadır.

Evlilik anlaşmasına taraflar açısından bakıldığında Çin tarafında sınır güvenliğinin esas olduğu söylenebilir, Qimin Kağan açısından askeri, siyasi müttefik desteği arayışı söz konusudur. Doulan Kağan devletini bir çatı altında tutmaya çaba gösterse dahi Göktürk Devletinde muhalefet taraf güç kazanmak için kağandan ayrı talepte bulunmuş, imparatorluk ise doğudaki güçlü olanın talebini reddederek kuzeydeki zayıf olanın evlilik talebini onaylamıştır. Güçlü tarafı destekleyip zayıf olanı desteklemesi aynı zamanda imparatorun kendi (Çin'in) gücüne güvendiğini göstermektedir. Doulan Kağan'a karşı gücünü

zayıflatmak gibi bir amacı olduğu için belli bir bölümü desteklemekten ziyade hâkimiyeti altına almaktadır denilebilir. Bu nedenle Doğu ve Batı Göktürkler gücünü birleştirerek mağlup etse dahi Sui imparatoru himayesinde olan Qimin Kağan galip gelen taraf olmuştur. Hassan'a göre, Qimin Kağan'ın Çinlilerle anlaşması Doulan Kağan'ın batıdaki Tardu ile anlaşmasına sebep olmuş ve o dönemde Doulan Kağan ile batı hakanı Tardu, Qimin Kağan'ı mağlup etmesi üzerine Çin'e sığınan Qimin Kağan vefatına kadar kağanlık iddiasını sürdürmüştür (Hassan, 1989).

4. Prensese Yi Cheng'in Diğer Üç Evliliği

İmparator tarafından desteklenen Qimin Kağan Daye beşinci yılında (609 yılı) on birinci ayda vefat etmiş, yerine oğlu Duoji (咄吉) Shibi Kağan (始畢可汗) unvanıyla tahta geçmiştir. Göktürk evlilik adetlerine uyarak üvey annesi Prensese Yi Cheng ile evlenmiştir. Shibi Kağan'ın boyu güçlenmeye başlamış, Yanmen'da imparatoru kuşatmıştır. Prensese elçi ile haber vermesi üzerine imparator kaçmıştır (Zhao, 1988). Güçlenen Göktürkler karşısında onları bölmek için Pei Ju, kağanın kardeşiyle evlilik anlaşması yapılmasını önermiş fakat kağanın kardeşi Chiji (叱吉) kabul etmeye cesaret edememiştir. Shibi Kağan 615 yılında imparatoru seyahatinde 41 şehirden 39'unu ele geçirmiştir. Kuşatma öncesi Yi Cheng Prensese saldırıyı tahmin etmiş, kuşatma esnasında imparatorun ağlayarak yardım talep eden mektubunu alması üzerine prensese "kuzeyde acil durum var" diye kağana haber göndermiş, bu sebeple Göktürkler kuşatmayı kaldırmıştır wikisource, "資治通鑑/卷178 Zizhi Tongjian/Sayı 180" (Erişim 15 Şubat 2022). Yi Cheng Prensese hatun olarak asker ve at işlerinden sorumlu olduğu bilgisinin Çin kaynaklarında siyasetçi Xiao Yu (蕭瑀) biyografisinde yer alması bu bilgiyi ispatlar niteliktedir (Xu, 2004).

Kağanın siyasetinde prensese rolü göz ardı edilemez, topraklarına dönen kağan saldırısının ardından imparatora karşı çıkan isyanlardan sonra 616 yılı sonlarında güneye çekilmeye karar vermiştir. Çünkü Çin'in kuzeyinde çoğunlukla isyancılar iktidar için kendi aralarında bölünmüş, 618 yılı baharına kadar Yang Di sözde imparator olarak tahta kalmıştır (Pletcher, 2011). Çin'de çıkan isyanlar sonucu Çin ve Göktürk Devleti'nde durumlar tersine dönmüştür. Eski Tang yıllığından edindiğimiz bilgiye göre, Sui hanedanlığında kargaşanın yaşandığı yıllar güçlenen Doğu Göktürk kağanı Shibi Kağan 619 yılında hastalanarak vefat etmiştir. Oğlu Shenbomi (什鉢苾) yaşı küçük olduğu için tahta geçememiş, bu yüzden Nibu Şad unvanıyla Youzhou'nun kuzeyindeki doğu bölgesini idare etmesi için gönderilmiştir. Yerine Shibi Kağan'ın kardeşi İlteber Şad, Chuluo Kağan unvanıyla tahta çıkmıştır. Chuluo Kağan (Chūluó Kèhán 處羅可汗) tahta çıktıktan sonra adetlere göre Prensese Yi Cheng'i hatun olarak almış ancak çok sürmeden o da 620 yılında ansızın vefat etmiştir. Yi Cheng Prensese onun yerine kağanın oğlunu çirkin ve zayıf bularak kardeşi Duōbi'yi (咄苾) Xieli Kağan (620-630) (頡利可汗) olarak tahta çıkarmıştır. Xieli Kağan, Qimin Kağan'ın üçüncü oğludur, öncesinde Bağatur Şad unvanıyla göçebe halkı Wūyuán'ın kuzeyindeydi (Xu, 2004). Heqin politikasıyla gelen prensese bu hareketi dikkat çekmektedir, Göktürklerin o dönemde güçlü olmasına rağmen prensese seçilecek kağanda belirleyici bir role sahip olması Göktürklerin istikbali açısından oldukça önemlidir.

İl Kağan'ın tahta geçtiği süreçte Çin'de de taht değişikliği yaşanmış, siyasi kargaşada isyancılar içinden Li Yüan üç oğlunun desteğiyle Tang hanedanlığını kurmuştur (618) (Karetzky, 1996). 620 yılında Xieli Kağan tahta geçmiş, Yi Cheng onun hatunu olmuştur, Xieli Kağan tahttayken Göktürklerin gücüne güç katmıştır. Prensese, kağanı Tang hanedanlığına saldırması için yönlendirmiştir. Xieli Kağan 621 yılında Yanmen'a saldırmıştır, daha sonraki yıl ise onun barış talebini imparator kabul etmiştir. Aynı yıl Xieli Kağan, İmparator elçisine Tang ve Göktürklerin geleneklerinin farklı olduğunu, Göktürklerin Tang topraklarını elde etmelerine rağmen orada yaşamadıklarını dile getirmiş ve saldırıyı durdurmuştur, her iki taraf da savaşmaya kısa süreli ara vermiştir (Ming De, 2007).

Ancak Xieli Kağan bir yıl geçmeden saldırıya devam etmiş sonrasında imparatorun tekrar evlilik talebinde bulunmuş (629), bunun üzerine imparator Mayi'deki kuşatmayı kaldırır evliliği onaylayacağını bildirmiştir wikisource, "資治通鑑/卷190 Zizhi Tongjian/Sayı 180" (Erişim 19 Şubat 2022). İl Kağan imparatorun talebini kabul ederek geri çekilmiş ancak Prensese Yi Cheng buna karşı çıkmış ve kuşatmaya devam etmesini istemiştir (Pan, 1997). Prensese Yi Cheng kuşatma sırasında babasını kurtarmak için kağanı yanlış bilgilendirmiş, kendi sülalesinden olan hanedanı desteklemiştir. Ancak Çin'de taht değişikliği olup Tang hanedanlığı kurulunca tarafını değiştirerek kağanın kuşatmaya devam etmesini istemiştir. Prensese için esas olan devlet değil ailedir denilebilir.

630 yılından önce Tang ile Göktürkler arasında evlilik anlaşması sonuçsuz kalmıştır; bu Prensese

Yi Cheng'in müdahalesinden dolayı olabilir çünkü Göktürlere dâhil olacak bir Tang prensesinin onun konumunu etkileme ihtimali vardır.

630 yılında Tang ordusu Göktürklere kuşattığında Çinli generaller İl Kağan'ın hayatını bağışlamış ancak Prenses Yi Cheng'i öldürmüştür (Pan, 1997). Prenses Yi Cheng da Prenses Qian Jin'in evliliğine benzer olarak Çin'de daha önce varlığını sürdüren hanedanlığın kızı olduğu için mevcut durumda tahtta olan hanedanlığa karşı ailesinin intikam duygusuyla da hareket ettiği görülmüş, kimi zaman kağanı kışkırtmıştır. Bu nedenle yapılan heqin anlaşmasında prensesin varlığından Çin'in bir süre sonra rahatsız olduğu görülmektedir. Çin imparatoru saldırıyı durdurmak için heqin politikasını çoğu zaman tercih etmiştir ancak prensesin tutumunun dış siyasette önemli rol oynadığı açıktır.

Sonuç

Bu çalışmada, 599-630 yılları arasında heqin politikasının Göktürk ve Çin ilişkilerindeki rolü Prenses Yi Cheng'in evlilikleri vasıtasıyla Göktürk Devleti ve Çin siyasi ilişkisinde nasıl bir etkisi olduğu ele alınmıştır. Her iki devletin heqin politikasına başvurma amacı veya başvurma durumunda kalmaları, devletlerin iç siyasetinin dış siyasetini nasıl şekillendirdiği ortaya konulmuştur. Heqin politikası kapsamında Göktürk topraklarına gelin gönderilen Prenses Yi Cheng'in eşi olan kağana ve imparatora karşı tutumunun hangi koşullarda değiştiği incelenmiştir. Çin heqin anlaşmalarına komşu devletler üzerinde hegemonya kurmak için bir araç olarak başvurmuştur. Bu anlaşmalara Çin'in askeri gücünün yetmediği zamanlarda bir çözüm yolu ve azınlıklara karşı tedbir olarak Çin hanedanlıkları tarafından başvurulduğu görülmüştür. Göktürk Devleti açısından bakıldığında ise heqin politikasına muhalefet kağan tarafından iktidarda olan kağana karşı başvurulduğu görülmektedir. Heqin politikasının devletler açısından olumlu tarafları barış ve istikrarı teşvik etmesi, devletlerarasında aile bağları kurarak ve karşılıklı saygıya teşvik ederek siyasi ilişkileri güçlendirmeye yardımcı olması ayrıca ticari ve kültürel alışverişe teşvik etmesi olarak görülebilir. Ancak Göktürk Devleti açısından Çin'in komşu devletler üzerinde hegemonya kurmasına yardımcı olmak için bir araç olarak görülmesi olumsuz olarak değerlendirilebilir. Göktürk Devleti açısından olumlu tarafı olarak diğer devletlere karşı statü kazanması sayılabilir, ancak kendi içindeki karışıklık heqin anlaşmasının sonucu olarak devleti daha da çıkmaza soktuğu görülmüştür.

Aynı zamanda bu politika ile Çin'in iki kağanı karşı karşıya getirmesi gösterilebilir. Çin, her daim Doğu ve Batı hatta kuzeydeki Göktürk kağanların arasındaki mücadeleyi kendi lehine kullanmaya çalışmış, bunu da heqin politikası ile etkili bir şekilde gerçekleştirmiştir. Buna örnek olarak kuzeydeki Tuli Kağan'la doğudaki Doulan Kağan'a karşı heqin anlaşması yapması gösterilebilir. Sonrasında Shibi Kağan döneminde aynı politikayı izlemek istemiş fakat Shibi Kağan'ın tepkisiyle karşılaşmıştır, sonuç olarak imparatorun planladığı heqin anlaşması gerçekleşmese dahi her zaman bunu duyan kağan ile muhalif kağanın arasında telafisi olmayan olaylara sebebiyet vermiştir. Heqin anlaşmasını etkileri açısından yönlendiren diğer bir etken ise gönderilen prensesin tutumu olduğu görülmüştür. Öyle ki gelin olarak gönderilen Prenses Yi Cheng, Çin'in dış siyasetinde kendi lehine kullandığı heqin politikasının en başarılı örneklerinden biri olmuştur. Prenses Yi Cheng'in tarafının, tutumunun olaylarda belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır. Buna örnek olarak babası Sui imparatorunun savaşta mağlup olması üzerine kağana isyan çıktığına dair mektup göndererek savaşın sona ermesine sebep olmuştur. Eşi Shibi Kağan Göktürk topraklarına döndükten sonra isyan olmadığını fark etmesi üzerine hatunu Prenses Yi Cheng'a olan tepkisi ile ilgili bir bilgiye ulaşamamıştır, kağan yokken prensesin askeri hususlarda söz sahibi olduğu söylenebilir. Ayrıca bu husus İl Kağan'ın taht çıkmasında söz sahibi olmasından da anlaşılmalıdır. Sonuç olarak 599-630 yılları arasındaki Göktürk-Çin ilişkileri zorlu bir dönem olmuştur. Göktürkler, Çin'in etkisinden kurtulmak için mücadele ederken, Çin ise Göktürklere gücünü sınırlamaya çalışmıştır. Sonunda, Çin bu mücadeleyi kazanmış, Göktürk Devleti ortadan kalkmış ve fetret dönemine girmiştir. Yıkılan Sui Hanedanlığı yerine ise daha güçlü bir Çin ile Tang Hanedanlığı varlığına zemin hazırlamıştır. Heqin anlaşmasının barış ve istikrara katkıda bulunduğu açıktır. Ancak, bu anlaşmaların Çin'in komşu devletler üzerinde hegemonya kurmak için kullandığı bir araç olduğu da açıktır. Heqin anlaşmasının eşitlikçi bir diploması mı, yoksa stratejik bir araç mı olduğu sorusunun cevabı ise karmaşıktır. Bu anlaşmaların her iki yönü de olduğunu ve her iki tarafın da bu anlaşmalardan farklı çıkarlar elde ettiğini söylemek mümkündür, ancak söz konusu Prenses Yi Cheng'in otuz bir yıllık evliliğinde heqin politikasından faydalanan tarafın daha çok Çin olduğu açıktır.

Tablo 1: Prenses Yi Cheng'in Evlilikleri

İlk Evliliği	Qimin Kağan Dönemi (599-609)
İkinci Evliliği	Shibi Kağan Dönemi (609-619)
Üçüncü Evliliği	Chuluo Kağan Dönemi (619-620)
Dördüncü Evliliği	Xieli Kağan Dönemi (620-630)

Kaynaklar

- Altın, Kader- Kömürcü, Elif. "Türk Tarihinde Görülen Siyasi Evliliklere Bir Örnek: Levirat". *Turkish Studies Social Sciences* 16/6 (2021), 2157-2170.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.52154>
- Chavannes, Edouard. Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri, Çeviren Mustafa Koç, İstanbul: Selenge Yayınlar, 2007.
- Chinghua, Tang. The Ruler & Guide: China's Greatest Emperor and His Timeless Dillion, Michael (ed.). *Encyclopedia of Chinese History*. Londra: Routledge, 2016.
- Eberhard, Wolfram. Çin Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.
- Erkoç, Hayrettin İhsan. 'Batı Göktürk Kağanlığı'nın Kuruluşu'. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 1 (2016): 43-72.
- Erkoç, Hayrettin İhsan. "General Li Jing'in Askeri Düşüncesi ve Doğu Göktürk Kağanlığı'nın Çöküşü". *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2015.*
- Gan Zhao, Lin 幹著, 林 Tu Jue Shi 突厥史 (Göktürk Tarihi). Hohhot: Nei Menggu Renmin Chuban She 内蒙古人民出版社, 1988.
- Hassan, Ümit. Osmanlı Devletine Kadar Türkler. İstanbul: Cem Yayınevi, 1989.
- Hung, Hing Ming. Li Shi Min, Founding the Tang Dynasty: The Strategies that Made China the Greatest Empire in Asia. New York: Algora Publishing, 2013.
- Hung, Hing Ming. Li Shi Min, Founding the Tang Dynasty: The Strategies that Made China the Greatest Empire in Asia. New York: Algora Publishing, 2013.
- Karetzky, Patricia Eichenbaum. Court Art of the Tang. New York: University Press of America, 1996.
- Kenneth Pletcher, The History of China. New York: Britannica Educational Publishing, 2011.
- Mau-Tsai, Liu. Çin Kaynaklarına Göre Doğu Göktürkleri, Çeviren Ersel Kayaoğlu, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011.
- Ming De, Cui 明德崔 Zhongguo Gudai Heqin Shi 中国古代和亲史 (Çin Eski Evlilik Anlaşmaları Tarihi). Pekin: Renmin Chubanshe 人民出版社, 2005.
- Ming De, Cui 明德崔 Zhongguo Gudai Heqin Tongshi 中国古代和亲通史 (Çin Eski Evlilik Anlaşmaları Tarihi). Pekin: Renmin Chubanshe 人民出版社, 2007.
- Onat, Ayşe. "Eski Orta Asya Kavimlerinin Çin İle Olan İlişkileri Hakkında Kısa Bir İnceleme". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. XV/26 (1992): 63-71.
- Pan, Yihong. "Marriage Alliances and Chinese Princesses International Politics From Han Through Tang". *Asia Major* 3/10 (1997): 95-131.
- Pan, Yihong. "Marriage Alliances and Chinese Princesses International Politics From Han Through Tang". *Asia Major* 3/10 (1997): 95-131.
- Pan, Yihong. *Son of Heaven and Heavenly Qaghan: Sui-Tang China and Its Neighbours*. Washington:

Studies on East Asia, 1997.

Secrets of Success. New York: Simon & Schuster Audio, 2017.

T. Chin, Tamara. “Defamiliarizing the Foreigner Sima Qian’s Ethnography and Han- Xiongnu Marriage Diplomacy”. Harvard Journal of Asiatic Studies, 70/2 (2010): 311-354.

Taşgıl, Ahmet. Göktürkler I II III. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Xiong, Victor Cunrui. Emper or Yang of the Sui Dynasty: His Life, Times and Legacy. Albany: State University of New York Press, 2006.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Jiu Tang Shu Juan 194A, Lie Zhuan 144A, Tu Jue Lie Zhuan. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Jiu Tang Shu Juan 194A, Lie Zhuan 144A, Tu Jue Lie Zhuan. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Jiu Tang Shu Juan 194A, Lie Zhuan 144A, Tu Jue Lie Zhuan. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Jiu Tang Shu Juan 194A, Lie Zhuan 144B, Tu Jue Lie Zhuan. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Jiu Tang Shu Juan 67, Lie Zhuan 17, Li Qing Lie Zhua. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Jiu Tang Shu 63, Lie Zhuan 30 Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Sui Shu Juan 84, Liezhuan 49, Tujue Zhuan. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Sui Shu Juan 84, Liezhuan 49, Tujue Zhuan. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Xu, Jia Lu. Èrshìsì Shǐ Quán Shì 二十四史全释 (Açıklamalı Yirmi Dört Tarih) Sui Shu Juan 84, Liezhuan 49, Tujue Zhuan. Shanghai: Hanyu Dacidian Chubanshe 汉语大词典出版社 (Çince Sözlük Yayınevi), 2004.

Chinaknowledge. “heqin 和親, interstate alliance by marriage”. Erişim 04.04.2021. <http://www.chinaknowledge.de/History/Terms/heqin.html>

Cnki. “唐代和亲研究 Táng dài héqīn yánjiū (Tang Hanedanlığında Evlilik Araştırması)”. Erişim 07.03.2021. <http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-10357-1015382546.htm>

Wikisource. “資治通鑑卷190 Zizhi Tongjian/Sayı190”. Erişim 19.02.2022. <https://zh.m.wikisource.org/wiki/%E8%B3%87%E6%B2%BB%E9%80%9A%E9%91%91%E5%8D%B7190>

Wikisource. “資治通鑑/卷182 Zizhi Tongjian/Sayı 182”. Erişim 15.02.2022.

<https://zh.m.wikisource.org/wiki/%E8%B3%87%E6%B2%BB%E9%80%9A%E9%91%91%E5%8D%B7182>

Wikisource. “資治通鑑/卷178 Zizhi Tongjian/Sayı 178”. Erişim 14.02.2022. <https://zh.m.wikisource.org/zh-hant/%E8%B3%87%E6%B2%BB%E9%80%9A%E9%91%91%E5%8D%B7178>

Wikisource. “資治通鑑/卷180 Zizhi Tongjian/Sayı 180”. Erişim 15.02.2022.

<https://zh.m.wikisource.org/wiki/%E8%B3%87%E6%B2%BB%E9%80%9A%E9%91%91%E5%8D%B7180>